

Pregled političnega spodbujanja trajnostnega razvoja v Evropski uniji s pomočjo vseživljenjskega izobraževanja

Dejan Hozjan

Univerza na Primorskem

dejan.hozjan@upr.si

Namen prispevka je iskanje odgovora na vprašanje, kakšno vlogo ima vseživljenjsko izobraževanje pri spodbujanju trajnostnega razvoja v Evropski uniji. Trajnostni razvoj predstavlja pomemben koncept razvoja Evropske unije od 70. let prejšnjega stoletja dalje. Kljub temu da so v ospredju trajnostnega razvoja okoljevarstvena vprašanja in ohranjanje narave za sedanje ter prihodnje generacije, pa je okoljevarstvo tesno povezano z gospodarskim in s socialnim razvojem Evropske unije (in sveta). Tako gospodarski razvoj ne sme biti prvenstveno namenjen povečevanju kapitala, ampak mora temeljiti na ohranjanju blaginje in enakosti za vse ter ohranjanju okolja in naravnih virov. Ob tem pa se postavlja vprašanje, na kakšen način lahko vseživljenjsko izobraževanje pripomore k ozaveščanju prebivalcev Evropske unije o trajnostnem razvoju. Že od Lizbonske strategije je jasno, da se snovalci politike Evropske unije jasno zavedajo pomena vseživljenjskega izobraževanja, ki predstavlja platformo za prenos strateških dokumentov s področja trajnostnega razvoja v neposredno realnost.

Ključne besede: Evropska unija, trajnostni razvoj, vseživljenjsko izobraževanje, okoljevarstvo, gospodarski razvoj

 © 2024 Dejan Hozjan

<https://doi.org/10.26493/978-961-293-411-8.11-25>

Uvod

Politični koncept trajnostnega razvoja v Evropski uniji ni nov, ampak ima dolgo trajno tradicijo. Prve resne zametke političnega razvijanja koncepta trajnostnega razvoja lahko zasledimo v letu 1988, ko so člani Evropskega sveta na Rodosu sprejeli sklepe in v njih zapisali, da mora biti trajnostni razvoj eden najpomembnejših ciljev politike Evropske unije (»Conclusions of the Presidency European Council: Rhodes, 2 and 3 December 1988« 1988, 2). Do umestitve trajnostnega razvoja v dokumente Evropske unije je prišlo na podlagi nezadostnega napredka pri zmanjševanju onesnaževanja in zagotavljanju preudarnega upravljanja z naravnimi viri (str. 7). Kot je razvidno iz zapisanega, se koncept trajnostnega razvoja v okviru Evropske unije povezuje striktno z

ohranjanjem okolja in naravnih virov. V letu 1990 pa lahko na rimskem vrhu zasledimo sinergijo obeh izrazov, saj pride do uporabe izraza varstvo okolja za zagotovitev trajnostnega razvoja (»Rome European Council« 1990, 10). Iz zapisanega je moč prvič razbrati, da je pojem trajnostni razvoj širši kot le varovanje okolja in v tem kontekstu se kasneje umesti v Maastrichtsko pogodbo, ki je v veljavi še danes. Maastrichtska pogodba iz leta 1992 namreč v koncept trajnostnega razvoja vključi še ekonomsko in socialno področje (Treaty on European Union 1992, 4). Omenjeni dokument in posledično tudi razširjeno razumevanje trajnostnega razvoja se ohranja tudi danes. Kljub temu da je trajnostni razvoj konceptualno umeščen v dokumente Evropske unije že od konca 80. let, pa se z njegovo neposredno implementacijo izraziteje ukvarjajo snovalci politike Evropske unije v zadnjem desetletju. Kot je razvidno iz strateških dokumentov Evropske unije, bo omenjenemu področju posebna pozornost namenjena tudi do leta 2030. Pri tem je treba opozoriti na vpliv Organizacije združenih narodov, ki je leta 2015 sprejela ključen svetovni strateški dokument na področju trajnostnega razvoja, tj. Agendo za trajnostni razvoj do leta 2030, ki je podlaga za razvijanje trajnostnega razvoja v Evropski uniji (Evropska komisija b. l.).

Implementacija koncepta trajnostnega razvoja v neposredno v prakso pa je v tesni povezavi z vseživljenjskim izobraževanjem. Že na podlagi Lizbonske strategije iz leta 2000 je razvidno, da se snovalci politike Evropske unije zavedajo pomena vseživljenjskega izobraževanja, saj so mu namenili ključno vlogo pri gospodarskem in socialnem razvoju Evropske unije (»Lisbon European Council 23 and 24 March 2000: Presidency Conclusions« 2000).¹ Pri tem se pojavljata vprašanja, na kakšen način je razumljen odnos med trajnostnim razvojem in vseživljenjskim izobraževanjem ter na kakšen način je načrtovan vpliv vseživljenjskega izobraževanja na trajnostni razvoj Evropske unije.

Nastanek koncepta trajnostnega razvoja v politiki Evropske unije

Koncepta trajnostnega razvoja v politiki Evropske unije ni moč razumeti enoznačno in ločeno od dogajanja v drugih mednarodnih organizacijah. Pri tem je treba izpostaviti pomen Rimskega kluba in Organizacije združenih narodov. Hkrati pa ni moč zaobiti dogajanja, ki se je odvijalo v času obstoja Evropske gospodarske skupnosti, torej predhodnice današnje Evropske unije.

¹ Temeljni cilj razvoja Evropske unije do leta 2010 naj bi bil po Lizbonski strategiji »postati najbolj konkurenčno in dinamično, na znanju temelječe gospodarstvo v svetu, sposobno trajnostne gospodarske rasti z več in boljšimi delovnimi mesti ter večjo socialno kohezijo« (»Lisbon European Council 23 and 24 March 2000: Presidency Conclusions« 2000).

Pomembno izhodišče za razumevanje današnjega koncepta trajnostnega razvoja v Evropski uniji predstavljata konferenca Organizacije združenih narodov v Stockholmu leta 1972 in sprejetje Deklaracije o človekovem okolju, t. i. Stockholmske deklaracije. Omenjena deklaracija sicer ne govori neposredno o trajnostnem razvoju, vendar je bilo v njenem prvem členu izpostavljeno nadgrajeno razumevanje varstva okolja, in sicer da (United Nations Conference on the Human Environment (1973, 4)

imajo vsi ljudje temeljno pravico do svobode, enakosti in primernih pogojev za življenje v takem okolju, ki vsakemu človeku omogoča dostojanstveno življenje in blagostanje. Ta človek je zato dolžan, da to okolje varuje in izboljšuje za sedanje ter prihodnje generacije. V zvezi s tem so politike, ki spodbujajo ali ohranjajo apartheid, rasno segregacijo, diskriminacijo, kolonialne in druge oblike zatiranja ter tuje prevlade, vredne obsodbe in jih je treba odpraviti.

Stockholmska deklaracija ne temelji le na varovanju in ohranjanju okolja za sedanje ter prihodnje generacije, ampak izpostavlja nadgradnjo okoljske problematike s skrbjo za dostojanstveno življenje in blagostanje. Hkrati pa je jasno poudarjeno ohranjanje enakosti med ljudmi, ne glede na njihovo rasno ali nacionalno pripadnost.

Vzporedno s Stockholmsko deklaracijo je bilo objavljeno poročilo Rimskega kluba z naslovom Meje rasti, kjer so ocenjevali, da se bo v letu 2020 pojavila gospodarska kriza, ki bo posledica rasti prebivalstva, izčrpanja naravnih virov, onesnaževanja okolja, pomanjkanja hrane, vode in energije ter nadaljnjega gospodarskega razvoja. V okvirno stotih letih naj bi prišlo do katastrofe. Kot rešitev se je pojavila ideja o zaustavitvi gospodarskega razvoja in spremenjenega načina upravljanja z naravnimi viri (Meadows idr. 1972).

Istega leta, kot sta bili sprejeti Stockholmska deklaracija in poročilo Meje rasti, so predsedniki držav članic Evropske gospodarske skupnosti v Parizu opozorili na onesnaževanje okolja v Evropi in nujnost ukrepanja na omejenem področju. Na temelju Stockholmske deklaracije se je znotraj Evrope okrepila skrb za okoljsko politiko, kar se je prvenstveno odražalo v oblikovanju prvega evropskega akcijskega programa za obdobje med letoma 1973 in 1976. Ta je temeljil na izhodišču, da bi moralo biti varovanje okolja prioriteta, področja varstvo okolja, gospodarski razvoj in blaginja državljanov pa bi morala biti v medsebojnem sozvočju. Slednje se jasno odraža v temeljnem namenu prvega evropskega akcijskega programa, kjer je navedeno (Declaration of the Council of the European Communities and of the Representatives

of the Governments of the Member States Meeting in the Council of 22 November 1973 on the Programme Of Action of the European Communities on the Environment 1973, 5):

Cilj okoljske politike je izboljšati kakovost življenja ter življenjskih pogojev prebivalstva. Razvoj mora pomagati ljudem tako, da jim priskrbi okolje, ki zagotavlja najboljše pogoje za življenje, in uskladiti gospodarski razvoj z nujno potrebo po ohranjanju naravnega okolja.

Ključni cilj prvega evropskega akcijskega programa sta izboljšanje življenjskih pogojev prebivalstva in harmoničen gospodarski razvoj držav članic Evropske gospodarske skupnosti. Za doseganje zastavljenega cilja pa bi bilo treba preprečiti in odpraviti škodo za okolje, sodelovati v mednarodnih organizacijah na področju varstva okolja, ohranjati ekološko ravnovesje in racionalno uporabljati naravne vire (Declaration of the Council of the European Communities and of the Representatives of the Governments of the Member States Meeting in the Council of 22 November 1973 on the Programme Of Action of the European Communities on the Environment 1973, 5).

Leta 1977 je sledil drugi evropski akcijski program za obdobje med letoma 1977 in 1981, ki je izpostavljala nadaljevanje prvega. Njegov bistveni poudarek je bil v iskanju načinov za preprečevanje onesnaževanja voda in zraka ter hrupa in za racionalno upravljanje okolja ter naravnih virov. Ob tem je bila prvič izpostavljena potreba po izobraževanju ljudi o odgovornosti za varovanje okolja (Resolution of the Council of the European Communities and of the Representatives of the Governments of the Member States Meeting within the Council of 17 May 1977 on the Continuation and Implementation of a European Community Policy and Action Programme on the Environment 1977).

V letu 1982 je bil sprejet tretji evropski akcijski program za obdobje med letoma 1982 in 1986. Za razliko od prvih dveh akcijskih programov je v tretjem moč zaznati namero po reševanju problematike trajnostnega razvoja znotraj notranjega trga Evropske gospodarske skupnosti. Predvsem je tretji akcijski program na gospodarskem področju težil k poenotenju standardov za proizvodnjo in izogibanju oviranja prodaje znotraj skupnosti. Ob navedenem se je prvič pojavila namera po vključevanju vprašanj trajnostnega razvoja v ostale strateške dokumente Evropske gospodarske skupnosti (Resolution of the Council of the European Communities and of the Representatives of the Governments of the Member States, Meeting within the Council, of 7 February 1983 on the Continuation and Implementation of a European Commu-

nity Policy and Action Programme on the Environment (1982 to 1986) 1982).

Leta 1987 je posebna Komisija za okolje in razvoj pod okriljem Organizacije združenih narodov objavila poročilo z naslovom Naša skupna prihodnost. Avtorji poročila izpostavljajo tesno povezavo med okoljevarstvom, enakostjo, revščino in gospodarsko rastjo. Okoljski problemi namreč temeljijo na revščini prebivalstva in bi bilo treba vzpostaviti novo ekonomsko politiko, ki bo izhajala iz ohranjanja naravnih virov. V želji po zmanjšanju okoljske problematike v prihodnosti bi morali poseben poudarek nameniti zmanjševanju revščine in spodbujanju gospodarske rasti v državah v razvoju. Zgolj gospodarska rast držav v razvoju ne bo rešila okoljskih težav sveta, ampak je sočasno treba poskrbeti tudi za pravičnejšo porazdelitev prihodkov in vlaganje sredstev v socialni razvoj (World Commission on Environment and Development 1987). Na ta način se v poročilu ohranja miselnost, ki smo jo zasledili predhodno, in sicer poudarek na tesni povezanosti ključnih elementov trajnostnega razvoja (tj. okoljevarstvo, gospodarski in socialni razvoj, vendar v tem primeru ni v ospredju vloga razvitejših držav, ampak skrb za manj razvite).

Isto leto, kot je bilo objavljeno poročilo Naša skupna prihodnost, je bil oblikovan četrti evropski akcijski program za obdobje med letoma 1987 in 1992. V omenjenem programu pride do bistvene spremembe v odnosu do okolja kot dela proizvodnega procesa. Okolje ni samo temelj za izkoriščanje, ampak se s četrtim programom pojavi poudarek na visoki stopnji zaščite okolja ter vpeljeta presoja vplivov na okolje in načelo, da mora onesnaževalec plačati nastalo škodo, tu je tudi vključevanje okoljskih vsebin v ostale strateške dokumente Evropske gospodarske skupnosti, npr. na področju zaposlovanja, kmetijstva, transporta itd. Hkrati pa se začne spodbujanje okoljskih ukrepov z ekonomskimi vrednostmi, in sicer v smislu okoljevarstva kot ekonomske investicije (Resolution of the Council of the European Communities and of the Representatives of the Governments of the Member States, Meeting within the Council of 19 October 1987 on the Continuation and Implementation of a European Community Policy and Action Programme on the Environment (1987–1992) 1987).

Bistveno vlogo pri nadaljnjem razvoju trajnostnega razvoja v Evropski uniji ima zagotovo dokument Organizacije združenih narodov z imenom Agenda 21, čigar temeljni namen je ohranjanje trajnostnega razvoja na svetovni ravni, na tem temelju pa se išče odgovore na ključna svetovna vprašanja v tistem obdobju. Temeljno izhodišče Agende 21 je vzpostavitev nove okoljske in razvojne etike, ki izhaja iz štirih vsebinskih področij (United Nations Conference on Environment and Development 1992): socialnega in ekonomskega

razvoja (i), ohranjanja in upravljanja virov (ii), okrepitev vloge glavnih skupin (iii) in sredstev za izvajanje (iv).

Ravno Agenda 21 je imela ključno vlogo pri oblikovanju petega evropskega akcijskega programa za obdobje med letoma 1993 in 2000. Cilj slednjega je bil spremeniti obstoječe vzorce razvoja Evropske unije v smeri trajnostnosti in povezati varstvo okolja s širšim konceptom trajnostnega razvoja. Slednji naj bi bil vpeljan v vse sektorje ekonomske politike Evropske unije, s čimer se je Evropska unija zavezala spremeniti tiste aktivnosti, ki so v škodo okolja, kar bi omogočilo kakovostno okolje tudi za bodoče generacije. Če so se prvi štirje evropski akcijski programi navezovali na vključevanje okoljevarstvenih vprašanj v evropsko politiko, pa je bistven korak petega v tem, da poda konkretne operativne ukrepe na področju kmetijstva, energetike, turizma, industrije in transporta. Slednje se odraža v štirih ključnih instrumentih (Towards Sustainability: A European Community Programme of Policy and Action in Relation to the Environment and Sustainable Development 1993, 12):

1. *zakonodajni instrumenti* – varovali naj bi okolje in zdravje prebivalstva predvsem na tistih področjih, kjer so visoka tveganja za zdravje, ter vzpostavljali standarde Evropske unije na področju okoljevarstva,
2. *tržni instrumenti* – spodbujali naj bi proizvajalce in potrošnike k odgovornemu ravnanju z naravnimi viri, preprečevanju onesnaževanja okolja in nastajanja odpadkov ter doseganju privlačnih cen za tiste proizvode, ki ne obremenjujejo okolja,
3. *horizontalni instrumenti* – namenjeni naj bi bili izboljšanju informiranosti prebivalstva in gospodarstva o trajnostnem razvoju, spodbudili naj bi raziskave in tehnološki razvoj, sektorsko in prostorsko načrtovanje ter izobraževanje in obveščanje potrošnikov,
4. *finančnopodporni instrumenti* – namenjeni naj bi bili ustrezni proračunski politiki Evropske unije in uporabi finančnih instrumentov, kot so npr. LIFE, ESF, ENVIREG itd.

Bistvena prednost petega evropskega akcijskega programa je bila v tem, da je želel spodbuditi razvijanje področja trajnostnega razvoja po načelu od spodaj navzgor in ne obratno, kot je veljalo predhodno. S tem pristopom pa pridobi na veljavi tudi področje vseživljenjskega izobraževanja, ki naj služi ozaveščanju prebivalstva Evropske unije o vprašanjih trajnostnega razvoja in okoljevarstva.

Ob koncu tisočletja je Evropska komisija ocenila napredek petega evropskega akcijskega programa. Kot pozitivne je ocenila zmanjšanje čezmejnega

zasneževanja, boljšo kakovost vode ter omejevanje emisij in spojin, ki povzročajo ozonsko luknjo. Vendar pa je ob tem ugotovila, da članice Evropske unije niso bile pripravljene sprejeti tržno usmerjenih instrumentov. Hkrati so v obdobju izvajanja petega evropskega akcijskega programa namenile precejšen poudarek okoljevarstvenim vprašanjem. Ključna ugotovitev Evropske komisije je bila, da je bil peti evropski akcijski program preambiciozno zastavljen in je še daleč od tega, da bi dejansko uresničili zastavljene cilje (Burchell in Lightfoot 2001). Po mnenju Evropske okoljske pisarne² je razloge za neuspeh petega evropskega akcijskega programa treba iskati v (Ogorelec Wagner 2000, 12–13):

1. pomanjkanju volje članic Evropske unije za izvajanje samega programa, kar se je kazalo v uporabi pravice veta pri glasovanju o ključnih ukrepih na področju okoljevarstva,
2. povečanju pritiska na okolje na področjih transporta, energetike in turizma, kar se je pokazalo v dejstvu, da so bile želje v programu eno, realnost pa nekaj drugega, in
3. institucionalni neusposobljenosti za vključevanje okoljevarstvenih vprašanj v politiko Evropske unije na drugih področjih.

Izsledki Evropske okoljske pisarne so jasno pokazali, da je bil peti evropski akcijski program preambiciozen, predvsem pa je bilo razvidno, da necentralizirano urejanje in upoštevanje načela subsidiarnosti pri reševanju okoljskih vprašanj v Evropski uniji ne obrodi sadov. V praksi so se namreč pojavljali številni različni pristopi, ki so bili tudi v nasprotju z zastavljenimi cilji programa. Kljub temu Evropska komisija ni obupala in je pripravila nov program okoljske politike, pri čemer je želela kratkoročne gospodarske koristi nadomestiti s trajnostnim modelom gospodarskega razvoja. Tako je v šestem evropskem akcijskem programu za obdobje med letoma 2002 in 2010 postavila nova prioriteta področja, in sicer: izboljšanje implementacije okoljske zakonodaje z letnimi poročili, integracija okoljskih vprašanj v ostale politike Evropske unije, upoštevanje zakonitosti trga s spodbujanjem prostovoljnih sporazumov o varstvu okolja z industrijo, spreminjanje vedenja prebivalstva s pomočjo informiranja o okoljevarstvu in upoštevanje okolja pri načrtovanju uporabe zemlje (Decision No 1600/2002/EC of the European Parliament and of the Council of 22 July 2002 Laying Down the Sixth Community Environment Action Programme 2002, 4).

² Evropska okoljska pisarna je agencija Evropske komisije, ki skrbi za monitoring in oblikovanje okoljske politike Evropske unije.

Vendar se snovanje evropskih akcijskih programov na področju trajnostnega razvoja tudi po tem ni zaustavilo. Sledil je namreč sedmi evropski akcijski program za obdobje med letoma 2011 in 2020 (in kot vizija do leta 2050). Njegova bistvena prednost je vzpostavitev 30 kazalnikov, ki služijo kot izhodišče za dolgoročno spremljanje razvijanja trajnostnega razvoja preko devetih prednostnih ciljev (Decision No 1386/2013/EU of the European Parliament and of the Council of 20 November 2013 on a General Union Environment Action Programme to 2020 'Living Well, within the Limits of our Planet' 2013):

1. varovanje, ohranjanje in izboljšanje naravnega kapitala Evropske unije,
2. spreminjanje Evropske unije v z viri gospodarno, zeleno in konkurenčno nizkoogljično gospodarstvo,
3. varovanje državljanov Evropske unije pred pritiski ter tveganji za zdravje in dobro počutje, ki so povezani z okoljem,
4. povečanje koristi okoljske zakonodaje Evropske unije z izboljšanjem izvajanja,
5. izboljšanje zbirke znanja in podatkov za okoljsko politiko Evropske unije,
6. zagotovitev naložb v okoljsko in podnebno politiko ter odpravljanje okoljskih posledic,
7. izboljšanje vključevanja okoljskih vidikov in usklajenost politike,
8. krepitev trajnostnosti mest v Evropski uniji ter
9. povečanje učinkovitosti Evropske unije pri spopadanju z mednarodnimi okoljskimi in podnebnimi izzivi.

Kljub temu da akcijski program odpira nove prioritetne cilje in je vsebinsko eksplicitnejši, pa ohranja vsa načela, ki so bila izpostavljena že predhodno, in sicer previdnostno načelo, načelo preventivnega delovanja in odpravljanja onesnaževanja pri viru ter načelo odgovornosti povzročitelja.

Za obdobje med letoma 2021 in 2030 je bil sprejet zadnji akcijski program, ki je izhajal iz izkušenj s covidom-19. Tako kot sedmi akcijski program je tudi osmi temeljil na dolgoročnem cilju (do leta 2050), da bi morali ob upoštevanju omejitev našega planeta prebivalci Evropske unije dobro živeti v zdravem gospodarstvu, kjer se nič ne zavrže, kjer je rast obnovljiva, kjer je dosežena podnebna nevtralnost ter kjer je raven neenakosti znatno zmanjšana. Tako kot smo lahko zasledili že pri šestem in sedmem evropskem akcijskem programu, so prednostni cilji tesno in konkretno povezani z vprašanjem okoljevarstva.³ Vendar pa so med pogoji za doseganje zastavljenih ciljev dodani

³ Prioritetni cilji osmega akcijskega programa so (Decision (EU) 2022/591 of the European Parlia-

tudi tisti, ki se navezujejo na ekonomsko in socialno področje, npr. zagotoviti, da so socialne neenakosti, ki so posledica podnebnih in okoljskih vplivov ter politik, čim manjše, vključevati vidik spola v vseh fazah procesa oblikovanja politik, podpirati svetovno izvajanje prednostnih ciljev, zlasti z vključevanjem držav izven EU v partnerstva in zavezništva, kot sta G7 in G20 (Decision (EU) 2022/591 of the European Parliament and of the Council of 6 April 2022 on a General Union Environment Action Programme to 2030 2022).

Iz zapisanega o nastajanju politike trajnostnega razvoja v Evropski uniji je razvidno, da gre za zelo kompleksno vprašanje, ki se ga je poskušalo reševati z različnimi pristopi, in sicer z vrha navzdol ter obratno. Očitno se snovalci politike Evropske unije zavedajo pomena trajnostnega razvoja in okoljevarstvenih vprašanj, vendar pa ni moč zaznati enovitega reševanja omejenjene problematike. Iz dokumentov je tudi razvidno, da reševanje okoljskih vprašanj zgolj znotraj naravovarstva ni dovolj, ampak je treba koncept okoljevarstva razširiti tudi na področje ekonomije in sociale. Pri tem pa koncept okoljevarstva preide v koncept trajnostnega razvoja, ki se zajeda v vsa področja življenja prebivalstva Evropske unije, npr. prometa, demografske rasti, revščine, gospodarske blaginje itd.

Umestitev vseživljenjskega izobraževanja v kontekst trajnostnega razvoja Evropske unije

Kot je bilo razvidno (predvsem od petega akcijskega programa dalje), je primarna naloga politike Evropske unije na področju trajnostnega razvoja spodbujanje informiranja in izobraževanja prebivalstva. Ker se pristop k razvijanju področja trajnostnega razvoja od zgoraj navzdol ni izkazal kot uspešen in ga je bilo treba spremeniti v pristop od spodaj navzgor, se je spemila tudi vloga informiranja in posledično (vseživljenjskega) izobraževanja na področju trajnostnega razvoja.

Pregled evropskih akcijskih programov pokaže, da je področju izobraževa-

ment and of the Council of 6 April 2022 on a General Union Environment Action Programme to 2030 2022, 29–30): (1) zmanjšanje emisij toplogrednih plinov do leta 2030 in doseg podnebne nevtralnosti do leta 2050, (2) povečanje sposobnosti prilagajanja s krepitvijo odpornosti in z zmanjšanjem občutljivosti na podnebne spremembe, (3) premik k modelu regenerativne rasti, ki gospodarsko rast loči od uporabe virov in degradacije okolja, hkrati pa omogoča hitrejši prehod na krožno gospodarstvo, (4) prizadevanje za ničelno onesnaženje zraka, vode in tal ter zaščita zdravja in dobrega počutja prebivalcev Evropske unije, (5) varovanje, ohranjanje in obnavljanje biotske raznovrstnosti z izboljšanjem stanja ekosistemov ter okolja in bojem proti dezertifikaciji ter degradaciji tal, zmanjšanje pritiskov na okolje in podnebje, povezanih s proizvodnjo in potrošnjo, zlasti na področjih energije, industrijskega razvoja, stavb in infrastrukture, mobilnosti, turizma, mednarodne trgovine in prehranskega sistema.

nja in usposabljanja največ pozornosti namenjene v petem evropskem akcijskem programu. V njem lahko zasledimo kar dve poglavji, in sicer: 7.5. Javno informiranje in izobraževanje ter 7.6. Poklicno usposabljanje. Snovalci programa se (v prvem omenjenem poglavju) jasno zavedajo, da je uspeh prizadevanj za trajnostni razvoj prvenstveno odvisen od vpliva okoljske ozaveščenosti in informiranosti javnosti. Pri tem izpostavljajo, da bi bilo treba vzpostaviti sistem informiranja in izobraževanja prebivalstva, ki bo temeljil na formalnem izobraževanju (od osnovnošolske stopnje naprej). Da bi program dosegel želene cilje, bi bilo treba na tem področju oblikovati posebno strategijo, ki naj bi temeljila na Resoluciji o okoljskem izobraževanju Sveta ministrov za izobraževanje iz leta 1988 (Resolution of the Council and the Ministers of Education Meeting within the Council on Environmental Education of 24 May 1988 1988). Pri tem si zastavijo za cilj, da naj bi bila vprašanja okoljevarstva najkasneje do leta 2000 vključena v osnovnošolske in srednješolske učne načrte tako naravoslovnih kot tudi družboslovnih predmetov. Kot pogoj za uresničitev zastavljenega cilja pa bi bilo treba vzporedno usposabljati bodoče osnovnošolske in srednješolske učitelje ter nadgraditi programe stalnega strokovnega usposabljanja učiteljev v zvezi z omenjeno tematiko. Slednji bi se namreč morali čutiti odgovorne za poučevanje otrok in mladostnikov o okoljevarstvu. V poglavju 7.6. Poklicno usposabljanje je izpostavljeno, da bi bilo treba okrepiti neformalne oblike usposabljanja zaposlenih tako v javnem kot tudi zasebnem sektorju. V javnem sektorju bi bilo treba zaposlene ozavestiti o vplivu odločanja na okoljevarstvo, upravljanju z vodnimi viri, varčevanju z energijo in odlaganju odpadkov, delovanju čistilnih naprav in načinih presoje vplivov na okolje. V zasebnem sektorju pa naj bi se večja pozornost namenila usposabljanju vseh ravni zaposlenih na področjih predelovalne industrije, kmetijstva in storitvenih dejavnostih. Vsebinska področja, ki naj bi prevladovala pri usposabljanju na omenjenih področjih, se navezujejo na ponovno uporabo, ravnanje z odpadki in okoljsko svetovanje. Za potrebe uresničitve navedenega bo predvideno povečanje sredstev iz Evropskega socialnega sklada in programa LIFE. Hkrati pa naj bi dodatna sredstva zagotovile tudi nacionalne, regionalne in lokalne skupnosti (Towards Sustainability: A European Community Programme of Policy and Action in Relation to the Environment and Sustainable Development 1993). Kot je razvidno, peti evropski akcijski program izrazito naslavlja izobraževanje ter usposabljanje učencev in dijakov ter zaposlenih v javnem in zasebnem sektorju zgolj na področju okoljevarstva. S tega vidika je moč razumeti, da je v smislu vsebin izobraževanja in usposabljanja trajnostni razvoj razumljen izrazito ozko ter se izpostavljajo zgolj aktualna okoljevarstvena vprašanja, ne pa tudi ekonomska

in socialna. Prav tako so v okviru neformalnega izobraževanja nagovorjeni le zaposleni, nikjer pa ni moč zaznati potrebe po izobraževanju in usposabljanju ostalih ciljnih skupin.

Medtem ko je bilo v okviru petega evropskega akcijskega programa opaziti relativno širok opis izobraževanja in usposabljanja na področju trajnostnega razvoja, pa je v šestem evropskem akcijskem programu področje izobraževanja in usposabljanja zelo zapostavljeno. V dokumentu lahko zasledimo vsebino, ki se navezuje na izobraževanje in usposabljanje le na treh mestih, in sicer (Decision No 1600/2002/EC of the European Parliament and of the Council of 22 July 2002 Laying Down the Sixth Community Environment Action Programme 2002):

1. uresničevanje ciljev šestega evropskega akcijskega programa bo mogoče ob povezovanju okoljskih in drugih akterjev s področij informiranja, usposabljanja, raziskovanja, izobraževanja ter politike,
2. zahteva, da članice Evropske unije krepijo usposabljanje prebivalstva na področju Kjotskega protokola, in
3. zahteva po skupni politiki Evropske unije na področju usposabljanja držav v razvoju na temo Kjotskega protokola.

Vpogled v sedmi evropski akcijski program nas privede do spoznanja, da je področju izobraževanja in usposabljanja namenjene več pozornosti, kot smo jo zasledili pri šestem programu, pa vendarle manj kot pri petem. Prvenstveno je moč zaznati področje izobraževanja in usposabljanja kot eno izmed področij (ob energetiki, prometu, kmetijstvu, trgovini itd.), ki morajo sodelovati pri vzpostavljanju zelenega gospodarstva in iskanju odgovorov na okoljska vprašanja. Ob tem pa se izobraževanje in usposabljanje omenja pri treh prednostnih ciljih. Pri prvem prednostnem cilju, tj. *varovanje, ohranjanje in izboljšanje naravnega kapitala Evropske unije*, je izobraževanje v funkciji ozaveščanja o okoljski politiki. Pri drugem prednostnem cilju, tj. *spreminjanje Evropske unije v z viri gospodarno, zeleno in konkurenčno nizkoogljično gospodarstvo*, je treba do leta 2020 oblikovati programe usposabljanj, potrebnih za zelena delovna mesta. Prav tako pa bi bilo treba prebivalce Evropske unije izobraževati in ozaveščati na področju učinkovite uporabe vodnih virov, saj se v Evropski uniji zavrže približno 20 do 40 % razpoložljive vode. Pri tretjem prednostnem cilju, tj. *krepitev trajnostnosti mest v Evropski uniji*, pa je naloga izobraževanja in usposabljanja ozaveščanje o okoljskih tematikah, npr. trajnostni rabi virov, ohranjanju biotske raznovrstnosti, človekovemu zdravju itd. (Decision No 1386/2013/EU of the European Parliament and of the Council of

20 November 2013 on a General Union Environment Action Programme to 2020 'Living Well, within the Limits of our Planet' 2013). Kot je razvidno iz zapisanega, se sedmi evropski akcijski program prvenstveno usmerja k nizanju vsebin, ki naj bi naj bile posredovane različni ciljni populaciji, nikjer pa ni eksplicitneje navedeno, na kakšen način. Prav tako je tudi v tem primeru moč zaslediti zgolj ozko razumevanje trajnostnega razvoja (in bolj ali manj enačenje z okoljevarstvom).

Tudi pri trenutno veljavnem osmem evropskem akcijskem programu lahko, podobno kot pri šestem, ugotovimo skromno obravnavo področja izobraževanja in usposabljanja. V njem je namreč navedeno, da je treba spodbuditi sodelovanje Evropske komisije, članic Evropske unije, regionalnih in lokalnih organov ter po potrebi tudi samega prebivalstva pri razvijanju zelenih spretosti, usposabljanju in preusposabljanju. Prav tako se navaja, da je treba pri prebivalcih Evropske unije spodbujati vseživljenjsko izobraževanje o okolju, državljanski vključenosti in dejavnosti skupnosti (Decision (EU) 2022/591 of the European Parliament and of the Council of 6 April 2022 on a General Union Environment Action Programme to 2030 2022). Bistvena prednost tega programa je neposredna navedba vseživljenjskega izobraževanja, ki vključuje formalno in neformalno izobraževanje ter širitev izobraževanja tudi izven okoljske tematike, tj. na socialno področje.

Na podlagi analiziranih evropskih akcijskih programov je moč zaznati, da se Evropska komisija zaveda pomembnosti izobraževanja in usposabljanja na področju trajnostnega razvoja. Omenjeno področje je namreč vključeno v vse programe, vendar ima (razen v primeru petega evropskega akcijskega programa) v njih obrobno vlogo. Predvsem se izobraževanje in usposabljanje navezujeta na podajanje ozkih okoljevarstvenih tem, zagotovo pa umanjka resno razvijanje vseživljenjskega izobraževanja na področju trajnostnega razvoja, tako z vidika vsebin kot tudi ciljnih skupin. Zameetek slednjega se nakazuje le v zadnjem akcijskem programu.

Zaključek

Razlog za nastanek pričujočega prispevka se skriva v Lizbonski strategiji iz leta 2000, ki je področju vseživljenjskega izobraževanja namenila ključno vlogo pri gospodarskem razvoju Evropske unije. Ker pa je ravno gospodarski razvoj eden izmed treh stebrov trajnostnega razvoja (ob okoljevarstvu in sociali), nas je zanimalo, kakšno vlogo ima vseživljenjsko izobraževanje v strateških dokumentih Evropske unije na področju trajnostnega razvoja. Vsebinska analiza nas vodi do spoznanja, da je v prvem evropskem akcijskem programu izraženo razumevanje trajnostnega razvoja, ki presega okvire okoljevarstva in vključuje področji gospodarstva ter sociale. Kljub temu da sta

gospodarsko in socialno področje v službi okoljevarstva, pa ju je vendarle moč zaslediti med cilji. Predvsem se slednje izgubi v drugem, šestem, sedmem in osmem evropskem akcijskem programu. Posledično bi lahko trdili, da se Evropska komisija v tem smislu odmika od strateških dokumentov Organizacije združenih narodov, ki so bili podlaga za evropske akcijske programe, npr. Agende 21.

Pri pregledu vključenosti področja vseživljenjskega izobraževanja v evropske akcijske programe od 90. let prejšnjega stoletja do danes lahko ugotovimo, da se Evropska komisija zaveda vloge izobraževanja in usposabljanja pri ozaveščanju prebivalstva o okoljevarstvenih ter trajnostnorazvojnih vsebinah. Slednje je opazno tako v petem kot tudi osmem evropskem akcijskem programu. Vendar je opis udeleževanja izobraževanja in usposabljanja natančneje opisan le v petem evropskem akcijskem programu. V programih, ki so mu sledili, pa gre le za navajanje (okoljskih) vsebin, ki naj bi bile posredovane prebivalstvu Evropske unije.

Literatura

- Burchell, J., in S. Lightfoot. 2001. *The Greening of the European Union? Examining the EU's Environmental Credentials*. Contemporary European Studies, zv. 41. Sheffield: Sheffield Academic Press.
- »Conclusions of the Presidency European Council: Rhodes, 2 and 3 December 1988.« 1988. *European Parliament: Activities*, 3/S-88.
- Decision (EU) 2022/591 of the European Parliament and of the Council of 6 April 2022 on a General Union Environment Action Programme to 2030. 2022. *Official Journal of the European Union*, št. L 114: 22–36.
- Declaration of the Council of the European Communities and of the Representatives of the Governments of the Member States Meeting in the Council of 22 November 1973 on the Programme Of Action of the European Communities on the Environment. 1973. *Official Journal of the European Communities*, št. C 112: 1–53.
- Decision No 1386/2013/EU of the European Parliament and of the Council of 20 November 2013 on a General Union Environment Action Programme to 2020 'Living Well, within the Limits of our Planet.' 2013. *Official Journal of the European Union*, št. L 354: 171–200.
- Decision No 1600/2002/EC of the European Parliament and of the Council of 22 July 2002 Laying Down the Sixth Community Environment Action Programme. 2002. *Official Journal of the European Communities*, št. L 354: 171–200.
- Evropska komisija. B.I. »EU in Združeni narodi – skupni cilji za trajnostno prihodnost.« https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/sustainable-development-goals/eu-and-united-nations-common-goals-sustainable-future_sl.

- »Lisbon European Council 23 and 24 March 2000: Presidency Conclusions.« 2000. European Parliament. https://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm.
- Meadows, D. H., L. D. Meadows, J. Randers in W. W. Behrens. 1972. *A report to the Club of Rome: The Limits to Growth*. New York: Universe.
- Ogorelec Wagner, V. (2000). *Kako resno Evropska unija obravnava trajnostni razvoj? Vključevanje okoljevarstvenih načel v politiko drugih sektorjev EU*. Ljubljana: Umanotera.
- Resolution of the Council of the European Communities and of the Representatives of the Governments of the Member States Meeting within the Council of 17 May 1977 on the Continuation and Implementation of a European Community Policy and Action Programme on the Environment. 1977. *Official Journal of the European Communities*, št. C 139: 1–46.
- Resolution of the Council of the European Communities and of the Representatives of the Governments of the Member States, Meeting within the Council, of 7 February 1983 on the Continuation and Implementation of a European Community Policy and Action Programme on the Environment (1982 to 1986). 1982. *Official Journal of the European Communities*, št. C 46: 1–16.
- Resolution of the Council of the European Communities and of the Representatives of the Governments of the Member States, Meeting within the Council of 19 October 1987 on the Continuation and Implementation of a European Community Policy and Action Programme on the Environment (1987–1992). 1987. *Official Journal of the European Communities*, št. C 328: 1–44.
- Resolution of the Council and the Ministers of Education Meeting within the Council on Environmental Education of 24 May 1988. 1988. *Official Journal of the European Communities*, št. C 177: 8–10.
- »Rome European Council.« 1990. *Bulletin of the European Communities*, št. 12: 1–18.
- Towards Sustainability: A European Community Programme of Policy and Action in Relation to the Environment and Sustainable Development. 1993. *Official Journal of the European Communities*, št. C 138: 5–98.
- Treaty on European Union. 1992. *Official Journal of the European Communities*, št. C 191: 1–112.
- United Nations Conference on the Human Environment. 1973. *Report of the Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment: Stockholm, 5–16 June 1972*. New York: United Nations.
- United Nations Conference on Environment and Development. 1992. *A Guide to Agenda 21: A Global Partnership*. Ženeva: UNCED.
- World Commission on Environment and Development. 1987. *Report of the World Commission on Environment and Development: »Our Common Future.«* New York: United Nations.

Overview of Political Promotion of Sustainable Development in the European Union (through Lifelong Learning)

The main purpose of the paper is the search for an answer to the question of what role lifelong learning plays in promoting sustainable development in the European Union. Sustainable development has been an important concept in the development of the European Union since the 1970s. Despite the fact that environmental issues and nature conservation for current and future generations are at the forefront of sustainable development, this is closely related to the economic and social development of the European Union (and the world). Thus, economic development must not be primarily aimed at increasing capital, but must be based on the preservation of prosperity and equality for all and the preservation of the environment and natural resources. At the same time, the question arises as to how lifelong learning can contribute to the awareness of the inhabitants of the European Union about sustainable development. It has been clear since the Lisbon Strategy that the European Union's policymakers are clearly aware of the importance of lifelong learning, which represents a platform for transferring strategic documents in the field of sustainable development into reality.

Keywords: European Union, sustainable development, lifelong learning, environmental protection, economic development